

ВСТУП

Трипільська культура, одне з найяскравіших явищ стародавньої історії Європи, розвивалася протягом 1500 років у IV—III тис. до н. е. 100 років тому відомий український археолог В. В. Хвойка почав розкопки перших пам'яток цієї культури у Києві та пізніше в селах Трипілля, Верем'я, Щербанівка й інших у Середній Наддніпрянщині.

Підсумовуючи зроблене дослідниками кількох поколінь, можна стверджувати, що Трипільська культура є найвивченішою у Східній Європі. Їй присвячені численні монографії і статті багатьох вчених в нашій країні і за кордоном. Одна з основних давньоземлеробських культур мідного віку, Трипілля входить складовою частиною до великої трипільсько-кукутенської спільності, яка займала територію лісостепової смуги, головним чином Правобережної України та Молдови. Дослідженнями встановлені самотність і досконалість планування поселень, наявність оригінального домобудівництва, розвинутої системи орного землеробства, тваринництва, садівництва, різноманітних ремесел. Особлива роль носіїв Трипілля в галузі металообробки, яка розвивалася на базі Балкано-Карпатського міднорудного басейну. Потреба у виробках з міді викликала до життя складну систему обмінних зв'язків, у результаті яких метал і технологія його отримання стали досягненням багатьох районів Європи. Ці контакти призводили до запозичення нових ідей, поширення досягнень в галузі техніки, економіки, ідеології. Як одна з металоносних культур доби енеоліту Трипілля сприяло процесу енеолітизації сусідніх народів, зокрема причорноморських степів. Високого рівня досягло гончарство. Понині викликають подив вироби трипільських майстрів — посуд та пластика, неперевершені до часів античності. Витвори мистецтва, представлені керамікою: посудом, антропоморфною і зооморфною пластикою, складними і неповторними моделями вівтарів, жител, меблів, засобів транспорту, свідчать про складний світогляд трипільців, їх глибокі знання про природу і суспільство. Найглибші шари індоєвропейської міфології, філософії, релігійних поглядів, психології, мистецтва безумовно пов'язані з першими землеробами, скотарями та ремісниками, яких на території сучасної України представляли племена Трипільської культури, що були у тісних стосунках з широким колом різних культур Східної і Центральної Європи.

За 100-річну історію вивчення Трипільської культури вдалося серед загальної маси пам'яток виділити окремі локальні групи, а в їх складі типи пам'яток. Це дало можливість перейти до вивчення конкретних трипільських племен. Докладно розроблена хронологія Трипілля, яка є основою для датування і синхронізації інших культур лісостепової та степової зон України.

Одним з найбільших досягнень трипільознавства останніх десятиліть є виявлення і дослідження поселень-гігантів площею до 450 га, що стало можливим завдяки застосуванню аерофотозйомки та геомагнітної розвідки. Дослідження їх сприяло вирішенню ряду питань палеоекономіки, соціального устрою та палеодемографії трипільців. З точки зору деяких дослідників, ці поселення є найдавнішими протомістами на території України, але переважна більшість вважає, що розвиток населення Трипільської культури, на

відміну від перших світових цивілізацій Малої Азії та Єгипту, відбувався своїм, суто європейським, неурбанізаційним шляхом. Трипільці знаходились напередодні цивілізації, але не змогли її досягти. Причини цього, мабуть, слід шукати в особливостях природних умов, господарства та культурно-історичного оточення. Колись могутня, передова в Європі Трипільська культура, як і ряд інших одночасових південно- та центральноєвропейських культур, розпалась та увійшла в нові культурні утворення ранньобронзового віку.

Яскраві старожитності Трипільської культури широко відомі не лише професійним дослідникам історії, археології, етнографії, мовознавства, але й широкому колу аматорів, краєзнавців, представникам творчих професій, які, часто не володіючи знаннями складних історичних процесів розвитку стародавнього суспільства, по-своєму інтерпретуючи джерела, поширюють хибні уявлення про історію трипільських племен. На їх погляд, трипільці були творцями перших держав — Славії та Артанії, праслов'янських міст, писемності. Висловлюються також думки про походження українців від трипільців. Такі уявлення мають мало спільного з наукою, бо базуються лише на поверхових співставленнях схожих рис у системі господарства, елементах домобудівництва та ін.

Представлений увазі читача тематичний випуск, присвячений Трипільській культурі, містить останні розробки фахівців. Зокрема, в статтях подано характеристику окремих етапів розвитку Трипілля, локальних груп, йдеться про взаємовідносини степових і землеробських племен, про так звані протоміста, розглядаються знакова система трипільців, зафіксована в орнаментациї посуду, а також питання світогляду, палеодемографії, домобудівництва та публікуються окремі пам'ятки і знахідки.